

OKRES POWOJENNY

Wysiedlenia ludności ukraińskiej i nowy podział administracyjny

W pierwszych tygodniach po przejściu frontu pod koniec lipca 1944 roku faktyczną władzę w południowo-wschodniej części powiatu lubaczowskiego, wraz z Łukawcem, sprawowały wojskowe komendantury radzieckie, gdyż zgodnie z przebiegiem granicy niemiecko-radzieckiej z lat 1939–1941, uważały one ten obszar za część ZSRR.

W sierpniu i we wrześniu roku 1944 zaczęła stopniowo wracać do Łukawca ludność polska. Życie na wsi normalizowało się, choć po trwającej prawie pięć lat zawierusze wojennej, nie było to łatwe². W sierpniu 1944 roku został utworzony w Łukawcu posterunek milicji, mieszczący się do lata roku 1946 w budynku szkoły³. Komendantem posterunku został plutonowy Mieczysław Nowicki (ps. „Zbój”) z 26. pułku piechoty Armii Krajowej⁴. Podobnie jak w innych miejscowościach powiatu lubaczowskie-

² Już na przełomie lat 1944 i 1945 wznowiły działalność miejscowe koła Stronnictwa Ludowego i Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici”. W roku 1947 zorganizowano męską drużynę harcerską. Zob. R. Ogryzło, *Wybrane zagadnienia demograficzne powiatu lubaczowskiego...*, s. 106.

³ Z. Kubrak, *Gustawy Wnorowskiej historia szkoły podstawowej w Łukawcu...*, s. 235.

⁴ J. Węgierski, *Oddziały leśne 19 Pułku Piechoty*, Kraków 1993, s. 144.

go, w pierwszych latach powojennych milicjanci byli w istocie żołnierzami oddziałów leśnych lwowskiego obwodu AK. Łukawieccy milicjanci-żołnierze wchodziłi w skład 1. kompanii batalionu „B” zgrupowania „Warta”, utworzonego przez lwowski okręg AK.

Na podstawie układu o wymianie ludności, zawartego 9 września 1944 roku między komunistycznymi władzami Polski i Ukrainy Radzieckiej, 15 października tegoż roku rozpoczęło się przesiedlanie Ukraińców do ZSRR. Początkowo, do połowy roku 1945, próbowano zachować pozory dobrowolnych wyjazdów, jednak w wyniku całkowitego niepowodzenia tej akcji, w sierpniu 1945 roku rozpoczęło się wysiedlanie przymusowe.

Urząd Bezpieczeństwa Publicznego dążący do przyspieszenia akcji przesiedleńczej przedstawiał w sporządzanych sprawozdaniach i raportach sytuacyjnych dramatyczną sytuację panującą w powiecie lubaczowskim. Raport sytuacyjny z 1945 roku brzmi:

Wielką aktywność przejawiają banderowcy. Banda z Si[e]nia-
wy, pow. Jarosław skierowała się na pow. Lubaczów w kierunku
Nowa Grobla, Oleszyce, gdzie spalili dwie wioski i całkowicie
wyrznęli posterunek MO. Również posterunek Milicji Obywa-
telskiej w Łukawcu jest ostrzeliwany codziennie wieczorem⁵.

W okresie przesiedleń nastąpiła wzmożona aktywność ukraińskiej samoobrony i polskich sił milicyjnych i wojskowych. Ze względu na determinację ludności ukraińskiej, aby pozostać na swej ojcowiznie, aktywnie wspieranej przez kureń „Mesnyky” Ukraińskiej Powstańczej Armii, który prowadził działania bojo-

⁵ *Rok pierwszy. Powstanie i działalność Aparatu Bezpieczeństwa Publicznego na Rzeszowszczyźnie (sierpień 1944 – lipiec 1945)*, oprac. D. Iwaneczko, Z. Nawrocki, Rzeszów 2005, s. 279; Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Rzeszowie 1944–1945, Sprawozdania szefa WUBP w Rzeszowie za lata 1944–1945, sygn. 04/34, s. 27–35.

we i często palił wysiedlane gospodarstwa, do realizacji wysiedleń w powiecie lubaczowskim skierowano 3. Pomorską Dywizję Piechoty Wojska Polskiego. Sztab 9. pułku tej dywizji rozlokowano w Łukawcu. Według ówczesnych statystyk, łącznie w latach 1945–1946 wysiedlono z Łukawca za granicę wschodnią 274 rodziny ukraińskie⁶. Wobec faktu, że pomimo aktywnej akcji wysiedleńczej do ZSRR, wielu Ukraińców pozostało na swych gospodarstwach, w maju i czerwcu 1947 roku rozpoczęła się tu kolejna faza przymusowych wysiedleń ludności ukraińskiej, zwana akcją „Wisła”, tym razem na zachodnie i północne ziemie Polski w jej nowych granicach, która doprowadziła do tego, iż w praktyce w Łukawcu pozostała tylko ludność polska⁷.

30 czerwca 1946 roku odbyło się na terenie całego kraju tzw. referendum ludowe, które sformułowano w taki sposób, aby zagwarantować pozytywną odpowiedź na zadane w nim pytania. Referendum to miało dać legitymację polityce nowych władz, które nie cieszyły się poparciem społeczeństwa. Powiat lubaczowski podzielono na 27 obwodów, przy czym na terenie Łukawca działała Komisja Obwodowa nr 19. Jednym z jej członków był działacz powstałej po rozwiązaniu Armii Krajowej podziemnej organizacji „Wolność i Niezawisłość” łukawiecki ks. Józef Waląg, który występował jako bezpartyjny⁸. Wyniki referendum były takie, jakich władze oczekiwały, co według zgodnej opinii

⁶ APP, SPL, sygn. 64, s. 287–288.

⁷ Szersze omówienie wysiedleń Ukraińców i walk UPA z oddziałami Wojska Polskiego i NKWD oraz ich szczegółowy przebieg w południowo-wschodniej części powiatu lubaczowskiego zainteresowany czytelnik znajdzie we wspomnianej już monografii: K.D. Majus, *Wielkie Oczy. Studia z dziejów wieloetnicznego galicyjskiego miasteczka*, Przemyśl 2013. Zob. J. Pisuliński, *Przesiedlenie ludności ukraińskiej z Polski do USRR w latach 1944–1947*, Rzeszów 2009, s. 446.

⁸ S.F. Gajerski, *Fundamenty struktur organizacyjnych Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość” i jego działalność na terenie powiatu lubaczowskiego. Stan badań i mielizny dezinformacji*, „Rocznik Lubaczowski” 2000, t. IX–X, s. 162.

historyków było efektem powszechnych fałszerstw przy liczeniu głosów.

Po zakończeniu wojny do gromady Łukawiec wcielono przysiółek Lipowca, Majdan, oddzielony od macierzystej wioski nowo wytyczoną granicą polsko-radziecką⁹. Mieszkańcy Majdanu nie byli zadowoleni z takiego stanu rzeczy i 6 listopada 1946 roku zwrócili się z petycją do starostwa lubaczowskiego, prosząc:

[...] o łaskawe wyodrębnienie od gromady Łukawiec, ponieważ my chcemy założyć odrębną gromadę w Majdanie, dawniej my należeli do gromady Lipowiec. Obecnie gdy Lipowiec dostał się do ZSRR myśmy zostali przydzieleni do gromady Łukawiec. Jesteśmy 47 numerów, t.j. 47 gospodarstw i my chcemy mieć odrębną gromadę, a do gromady Łukawiec należeć nie chcemy, ponieważ oddaleni jesteśmy od gromady Łukawiec o 6 km¹⁰.

Petycja ta uzyskała akceptację władz powiatowych, jednak władze rzeszowskie poinformowały 11 lutego 1947 roku, że:

przyłączenie do gromady Łukawiec jest tymczasowe, i że próba o utworzenie z przysiółka samoistnej gromady będzie wzięta pod rozwagę po zawarciu pokoju i ostatecznym ustaleniu granic Polski (sic!)¹¹.

Na mocy rozporządzenia Ministra Administracji Publicznej z 14 kwietnia 1949 roku zniesiono gminę wiejską Lubaczów znajdującą się w powiecie lubaczowskim, w województwie rzeszowskim. Łukawiec włączono do nowo utworzonej gminy wiej-

⁹ W. Woszczak, *Akcja osiedleńcza w powiecie lubaczowskim w latach 1944–49*, „Rocznik Lubaczowski” 1998, t. VII, s. 71.

¹⁰ APP, SPL, sygn. 22, s. 49.

¹¹ Ibidem, s. 54.

skiej Dąbków, z siedzibą zarządu gminnego w Dąbkowie¹². W jej skład weszło 8 gromad: Bihale, Borchów, Dąbków, Dąbrowa, Łukawiec, Nowa Grobla, Opaka i Szczutków¹³. Taka sytuacja trwała do 29 września 1954 roku, kiedy zniesiono gminy i powołano gromady¹⁴. Wówczas w skład powiatu lubaczowskiego (siedziba Powiatowej Rady Narodowej znajdowała się w Lubaczowie) weszło 19 gromad: Basznia Dolna, Cewków, Dachnów, Dąbków, Dziaków Stary, Horyniec, Krowica Hołodowska, Lisie Jamy, Lubliniec Nowy, Łukawica, Łukawiec, Młodów, Narol, Oleszyce, Oleszyce Stare, Płazów, Ruda Różaniecka, Werchrata, Wielkie Oczy¹⁵.

W latach 1944–1950 łańskie biskupstwo przemyskie utraciło swe posiadłości, na których w 1465 roku lokowano Łukawiec, ponad pięć i pół wieku po wejściu w ich posiadanie. W wyniku wydanego 12 grudnia 1944 roku dekretu o nacjonalizacji lasów¹⁶ upaństwowiono w majątku łukawieckim ponad 2.200 ha lasów kościelnych, a 6 lat później, w efekcie ustawy z 20 marca 1950 roku o przejęciu przez państwo dóbr martwej ręki¹⁷, na własność państwa przeszło ponad 500 ha ziemi kościelnej.

¹² Rozporządzenie Ministra Administracji Publicznej z dnia 14 kwietnia 1949 r. w sprawie zmiany granic i utworzenia gmin wiejskich w powiatach: tarnobrzeskim, jasielskim, lubaczowskim, dębickim, kolbuszowskim, gorlickim województwa rzeszowskiego oraz w powiatach: pińczowskim województwa kieleckiego, wysoko-mazowieckim województwa białostockiego i radzyńskim województwa warszawskiego (Dz.U. 1949, nr 28, poz. 208).

¹³ Wykaz Gromad Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej według stanu z dnia 1.VII 1952 r., Warszawa 1952, s. 281.

¹⁴ Ustawa z dnia 25 września 1954 r. o reformie podziału administracyjnego wsi i powołaniu gromadzkich rad narodowych (Dz.U. 1954, nr 43, poz. 191).

¹⁵ Podział administracyjny Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Warszawa 1960, s. 133.

¹⁶ Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego o przejęciu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa (Dz.U. 1944, nr 15, poz. 82).

¹⁷ Ustawa o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz.U. 1950, nr 9, poz. 87).

Na mocy ustawy z dnia 25 września 1954 roku wprowadzono w Polsce nowy podział administracyjny na gromady¹⁸. Organami władzy państwowej były w nich gromadzkie rady narodowe, wybierane na okres 3 lat. Gromadzkie rady narodowe wybierały prezydium¹⁹ (przewodniczący, zastępca przewodniczącego, sekretarz) i komisje. Sołtys, wybierany na okres 3 lat, pełnił funkcję łącznika pomiędzy mieszkańcami wsi a gromadzką radą narodową lub prezydium gromadzkiej rady narodowej.

Gromadę Łukawiec z siedzibą rady gromadzkiej w tej wsi, powołała na mocy uchwały nr 26/54 Wojewódzka Rada Narodowa w Rzeszowie dnia 5 października 1954 roku. Do rady gromadzkiej weszło 14 członków²⁰. Według danych z 1968 r. Gromadzka Rada Narodowa w Łukawcu obejmowała swoim zasięgiem 3 sołectwa (Majdan, Bihale, Łukawiec) o łącznej liczbie 2.110 osób²¹. Przy Gromadzkiej Radzie Narodowej działały następujące komisje: Komisja Dróg i Urzędzeń Gromadzkich, Komisja Budżetu i Planu Gospodarczego, Komisja Mandatowa, Komisja Mienia Gromadzkiego, Komisja Oświaty, Kultury i Spraw Socjalnych, Komisja Rolna oraz Komisja Rolnictwa i Zaopatrzenia Ludności²².

¹⁸ Ustawa z dnia 25 września 1954 r. o reformie podziału administracyjnego wsi i powołaniu gromadzkich rad narodowych (Dz.U. 1954, Nr 43, poz. 191).

¹⁹ Prezydium gromadzkiej rady narodowej wykonywało uchwały rady, podejmowało czynności niezbędne dla wykonania zadań gromadzkiej rady narodowej, przygotowywało i zwoływało sesje rady, współdziałało z komisjami rady, opracowywało projekt budżetu gromady.

²⁰ APP, Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Łukawcu (dalej: PGRNwŁ), sygn. 1, s. 1.

²¹ APP, PGRNwŁ, sygn. 12, s. 34.

²² Komisja Budżetu i Planu Gospodarczego przy Prezydium GRN brała udział w opracowaniu planu gospodarczego i budżetu gromady oraz kontrolowała pracę sołtysów. Komisja Mandatowa była w głównej mierze organem sprawującym nadzór nad dyscypliną pracy radnych i członków komisji spoza rady. Komisja Mienia Gromadzkiego poddawała kontroli wszelkie mienie ruchome i nieruchome (stan mostów gromadzkich oraz sklepy, szkoły, świetlice, czy też cmentarz). Niezwykle ważną rolę pełniła Komisja Oświa-

W wyniku reform administracyjnych lat 70. XX wieku, 1 stycznia 1973 roku reaktywowano gminy jako podstawowe jednostki podziału terytorialnego, a 1 czerwca 1975 roku zlikwidowano powiaty i podzielono 17 dotychczasowych dużych województw na 49 mniejszych²³. Cały obszar dotychczasowego powiatu lubaczowskiego znalazł się w nowo utworzonym województwie przemyskim, a Łukawiec został włączony do gminy Wielkie Oczy, obejmującej także: Bihale, Kobylnicę Ruską, Kobylnicę Wołoską, Majdan Lipowiecki, Potok Jaworowski, Skolin, Wólkę Żmijowską i Żmijowiska. Čwierć wieku później, 1 stycznia 1999 roku, przywrócono powiaty i duże województwa, w wyniku czego Łukawiec, wraz z całą gminą Wielkie Oczy, znalazł się ponownie w reaktywowanym powiecie lubaczowskim nowo utworzonego województwa podkarpackiego. Taki stan utrzymuje się do dziś.

Początki szkolnictwa i powojenna walka z analfabetyzmem

10 września 1945 roku rozpoczęła w Łukawcu nauczanie Publiczna Szkoła Powszechna (przemianowana później na Podstawową). Mieściła się ona w dawnym budynku, składającym się z kilku pomieszczeń. Były to: 4 sale szkolne, kancelaria, gabinet oraz tzw. mieszkanie służbowe²⁴. W budynku tym znajdował się

ty, Kultury i Spraw Socjalnych, która zajmowała się szeroko pojętymi zagadnieniami związanymi z oświatą, kulturą, zdrowiem i pomocą społeczną na terenie gromady. Z kolei Komisja Rolnictwa i Zaopatrzenia Ludności zajmowała się opiniowaniem programów rozwoju rolnictwa i kontrolą inwestycji rolnych (melioracje, zagospodarowanie użytków zielonych). Zob. Ibidem, sygn. 11, s. 11; sygn. 12, s. 1; sygn. 13, s. 1; sygn. 14, s. 30.

²³ Ustawa z dnia 28 maja 1975 r. o dwustopniowym podziale administracyjnym Państwa oraz o zmianie ustawy o radach narodowych (Dz.U. 1975, nr 16, poz. 91).

²⁴ APP, Szkoła Podstawowa w Łukawcu (dalej: SPwŁ), sygn. 2, s. 1.

również posterunek, zorganizowanej wówczas w Polsce Milicji Obywatelskiej (MO). Posterunek zajmował: 1 salę szkolną i 2 pokoje z mieszkania służbowego, faktycznie szkoła do dyspozycji miała jedynie: 3 sale, kancelarię, gabinet i 2 pokoje służbowe. Nauczanie dzieci przebiegało w ciężkich warunkach nie tylko z powodów lokalowych. Pracę utrudniały częste przerwy w nauce z powodu nasilających się prac rolniczych. .

Na początku września 1945 roku naukę w szkole rozpoczęło 197 uczniów, zarówno z Łukawca, jak i z Nowej Grobli, Sopli i Majdanu Lipowieckiego. Początkowo brakowało zarówno podręczników, jak i zeszytów, nie mówiąc już o pomocach naukowych. Z pomocą uczniom przyszedł ks. Józef Waląg, gdyż zdobył trochę artykułów papierniczych. Warunki lokalowe szkoły polepszyły się od początku roku szkolnego 1946/1947, gdyż w czasie wakacji z budynku wyprowadził się posterunek MO.

25 czerwca 1946 roku inspektor szkolny Edmund Argasiński²⁵ przeprowadził pierwszą powojenną wizytację szkoły. Wynikało z niej, iż w 1946 roku z 212 dzieci objętych obowiązkiem szkolnym na zajęcia nie uczęszczało w ogóle aż 52²⁶. W szkole panowała względna czystość, jedynie toalety nie były należycie utrzymane pod względem sanitarnym. Działał kącik czystości oraz Szkolne Koło PCK pod opieką Gustawy Wnorowskiej. Ponadto prowadzono dożywianie dzieci i urządzono „tydzień przeciwalkoholowy”, co miało szczególne znaczenie dla całej wsi. Szkoła nie posiadała biblioteki, a uczniowie nie mieli podręczników i podstawowych pomocy szkolnych. Kancelaria szkolna prowadzona była w sposób poprawny. W 1946 roku prowadzono systematycznie dzienniki lekcyjne, natomiast brakowało spisu inwentarza szkolnego i kroniki szkolnej, która uległa zniszcze-

²⁵ Edmund Argasiński – nauczyciel. Pełnił funkcje m.in.: podinspektora szkolnego (od 1944), a także inspektora szkolnego w inspektoracie w Lubaczowie (1949–1950). Jego żona Katarzyna Argasińska była również nauczycielką.

²⁶ APP, SPwŁ, sygn. 2, s. 2.

niu podczas działań II wojny światowej²⁷. Od 1946 roku działała w szkole Drużyna Związku Harcerstwa Polskiego, która przyjęła imię Tadeusza Kościuszki. Jej opiekunem był Edward Kłos, a od roku szkolnego 1948/1949 Władysław Jacek. Początkowo duchowym opiekunem łukawieckich harcerzy był proboszcz ks. Józef Waląg, a po jego aresztowaniu w 1946 roku przez Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa w Lubaczowie, jego obowiązki przejął kolejny proboszcz ks. Józef Wanatowicz.

Harcerze z Drużyny im. T. Kościuszki w Łukawcu w roku szkolnym 1946/1947

Stoją od lewej: Władysław Feszczyn, Michał Babij, Łukasz Cepak, Władysław Strojny, Władysław Rempoła, ks. Józef Wanatowicz, Michał Spel, Władysław Mokrzycki, Franciszek Rempoła, Bronisław Bałata, Józef Kaciuba, Bronisław Sopol i Kazimierz Krzyszkowski.

Archiwum Zespołu Szkół Publicznych w Łukawcu

²⁷ Ibidem, s. 1.

ŚWIADECTWO SZKOŁY POWSZECHNEJ

Strojna Maria
(nazwisko i imię)

urodz. dnia *30. I.* 19*33* r. w *Lubawcu*
gmina: *Lubaczów-Krzeszów*, powiat: *Lubaczów*
uczęszczała do klasy *sześciej* i otrzymała za rok szkolny 19*47/48*.

oceny następujące:

sprawowanie <i>bardzo dobre</i>	geologia	
religia <i>bardzo dobry</i>	fizyka	<i>dobry</i>
język polski <i>dobry</i>	chemia	<i>dobry</i>
język	matematyka	<i>dobry</i>
historia <i>dobry</i>	rysunek	<i>dobry</i>
nauka o Polsce i świecie współcz.	prace ręczne	<i>dobry</i>
geografia <i>dobry</i>	śpiew	<i>dobry</i>
biologia <i>dobry</i>	wychowanie fizyczne	<i>dobry</i>

Opuściła dni szkolnych *5* w tym nie usprawiedliwiono *2*

Publiczna Szkoła Powszechna

Nr im.
w *Lubawcu* powiat: *Lubaczów*
dnia *26 czerwca* 19*48* r.
Nr *5*

Wnorowska B.
Opiekun klasy

Müller Zofia
Kierownik Szkoły

Skala ocen: bardzo dobry, dobry, dostateczny, niedostateczny.

P. 3
PZWS C 147 48

W szkole działała także Spółdzielnia Uczniowska „Pszczołka”, prowadząca sklepik i organizująca dożywianie dzieci.

Grono pedagogiczne szkoły w okresie powojennym było bardzo aktywne. Przez kilka lat organizowano dla dorosłych, zwłaszcza w okresie zimowym, kursy dla analfabetów, a także liczne wykłady na temat unowocześnienia uprawy roli i hodowli zwierząt. W okresie późniejszym przy szkole działały Kursy Przysposobienia Rolniczego, Szkoła Zdrowia oraz Uniwersytet Powszechny.

W nowo organizującej się po wojnie szkole pracowały początkowo 3 nauczycielki: kierowniczką Zofia Müller²⁸, nauczycielką kwalifikowaną Gustawa Wnorowska i nauczycielką niekwalifikowaną, mieszkanką Łukawca, Bronisława Trznadel²⁹. Religii uczył ksiądz Józef Waląg. W kolejnych latach następowały zmiany w zespole nauczycielskim, co odbijało się negatywnie na pracy dydaktycznej. We wrześniu 1946 roku do grona pedagogicznego dołączył Edward Kłos, jednak już rok później zrezygnował zarówno on, jak i Bronisława Trznadel. W lutym 1948 roku do szkoły przybył nauczyciel Władysław Jacek, a od 1 września 1949 roku Helena Wajda. W latach 1951–1959 sytuacja pogorszyła się jeszcze bardziej; w szkole nauczało aż 14 nauczycieli, którzy po kilku miesiącach pracy zwalniali się. W efekcie średnia liczba zatrudnionych wahała się w granicach zaledwie 4–5 osób. W tym okresie w szkole pracowali: Janina Dziuban, Stanisław Mach, Izidor Grędecki, Teresa Kuźniar, Alicja Kasperek, Edward Bis,

²⁸ Zofia Müller – wieloletnia nauczycielka w Szkole Podstawowej w Łukawcu. Żona zamordowanego w Charkowie oficera Wojska Polskiego Bolesława Müllera, dyrektora tej placówki w latach 1936–1939. 13 IV 1940 r. została wraz z dziećmi wywieziona do Kazachstanu. W lipcu 1945 r. wraz z córką Jadwigą powróciła do Polski (syn Tadeusz, który wstąpił do armii gen. W. Andersa, zginął w trakcie kampanii włoskiej w roku 1944, córka Renata zmarła na tyfus), do swojej rodziny w Krośnie. W sierpniu 1945 r. przyjechała do Lubaczowa. Od 10 IX 1945 r. zdecydowała się ponownie objąć obowiązki w szkole w Łukawcu. W latach 1945–1953 pełniła funkcję dyrektorki tej placówki.

²⁹ APP, SPwŁ, sygn. 2, s. 1.

Adolf Podpinka, Florian Nowosiad, Krystyna Romankiewicz, Józefa Wituszyńska, Tadeusz Dec, Eugenia Dratwa, Edward Misztal, Roman Świątyński³⁰. Od roku 1953 do 1961 obowiązki dyrektora pełniła G. Wnorowska³¹. W 1948 roku w Szkole Podstawowej w Łukawcu działała już biblioteka, licząca wówczas tylko 65 woluminów. W ciągu kolejnych lat, od 1946 roku do 1950, liczba uczniów uczęszczających do szkoły, po początkowym spadku w latach 1946–1947, stopniowo wzrastała. Coraz więcej rodziców było również świadomych obowiązku szkolnego. Od września 1945 do czerwca 1949 roku szkoła była czteroklasowa. Dopiero z początkiem roku szkolnego 1949/1950 została przekształcona w siedmioklasową³².

Tabela 7.

Ilość uczniów Szkoły Podstawowej w Łukawcu w latach 1946–1950

Rok szkolny	Ogółem uczniów	Przybyło	Ubyło		Stan na dzień 21 VI
			Przeniesienie	Inne przyczyny	
1946/47	239	12	3	23	225
1947/48	209	1	5	7	198
1948/49	180	7	5	-	182
1949/50	186	3	3	1	185

Źródło: APP, SPwŁ, sygn. 3, s. 2, 4, 6, 8.

³⁰ Z. Kubrak, *Gustawy Wnorowskiej historia szkoły podstawowej w Łukawcu...*, s. 239.

³¹ Kolejni dyrektorzy szkoły to m.in.: Edward Misztal, Jerzy Soboń (1972–1979), Antoni Mach (od 1979/80). Z kolei funkcję dyrektora powołanego w roku 2004 Zespołu Szkół Publicznych pełnili kolejno: Bronisława Dukacz (2004–2006), Bogumiła Skoczyńska (2006–2012), od 2012 r. Dariusz Bogusz.

³² Z. Kubrak, *Gustawy Wnorowskiej historia szkoły podstawowej w Łukawcu...*, s. 238–239.

Najtrudniejszy okres w życiu szkoły, analogicznie jak w całej Polsce, to lata 1950–1956, kiedy to usunięto religię za szkoły, a nauczycieli poddano szkoleniom ideologicznym, usiłowano kontrolować ich życie prywatne. W Łukawcu dzięki dużej delikatności i dyskrecji ze strony proboszcza ks. Józefa Wanatowicza, udało się nauczycielom unikać wiele przykrości z powodu praktyk religijnych. Ze względu na trudne warunki mieszkaniowe w 1961 r. wybudowano w Dom Nauczyciela, w którym były dwa mieszkania rodzinne oraz 3 kawalerki ze wspólną kuchnią.

Grupa uczniów z nauczycielami Edwardem Misztalem, Gustawą Wnorowską i Olgą Gładysz w 1960 r.

Archiwum Zespołu Szkół Publicznych w Łukawcu

W 1966 roku rozpoczęto rozbudowę budynku szkoły, którą planowano zakończyć w roku 1968³³. Komisja Budżetu i Planu Gospodarczego Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Łukawcu

³³ APP, PGRNwŁ, sygn. 12, s. 36.

przeznaczyła na ten cel 200.000 zł³⁴. Systematycznie zwiększały się także zbiory biblioteki szkolnej. Świetlica i szkoła w Łukawcu otrzymywały wiele czasopism, głównie propagandowych, takich jak: „Kraj Rad”, „Zielony Sztandar”, „Wieści”³⁵. Komisja Oświaty, Kultury i Spraw Socjalnych przy GRN w Łukawcu przeznaczyła w roku 1966 na cele prasy dla świetlicy w Łukawcu kwotę w wysokości 1.542 zł 80 gr, a dla szkoły podstawowej 1.213 zł 50 gr³⁶.

W latach 60. XX wieku zrodziła się tendencja do większej aktywności społecznej, polegającej na organizowaniu przy wiejskich świetlicach amatorskich teatrów, chórów, czy też zespołów tanecznych. Zorganizowany pod koniec 1959 roku w Łukawcu zespół teatralny, a w roku 1965 także chór, wzbogacały życie kulturalne nie tylko wsi, ale występowały również w Wielkich Oczach, Majdanie Lipowieckim, Nowej Grobli i Lubaczowie³⁷. Założycielem zespołu teatralnego był Michał Oleszycki pełniący wówczas funkcję świetlicowego i bibliotekarza, który szybko skupił wokół siebie nie tylko lokalną młodzież ale również wszystkich miłośników teatru i poezji. W składzie zespołu teatralnego weszli m.in.: Michał Oleszycki, Frankowski, Marian Szałański, Julian Dukacz, Aleksander Babij, Stanisław Kuchciak, Maria Kuchciak, Janina Mazepa, Kazimierz Bogusz, Edward Rempoła. W kolejnych latach zespół teatralny z Łukawca osiągał coraz lepszy poziom artystyczny, wielokrotnie biorąc udział w przeglądach zespołów amatorskich organizowanych przez Powiatowy Dom Kultury w Lubaczowie. Jednym z największych sukcesów artystycznych zespołu było wystawienie sztuki obyczajowej inspirowanej Świętami Bożego Narodzenia pt. „Obcy”, autorstwa M. Oleszyckiego. Była ona grana

³⁴ Ibidem, sygn. 11, s. 22.

³⁵ Ibidem, sygn. 14, s. 43.

³⁶ Ibidem, sygn. 14, s. 43.

³⁷ Zob. A. Sopol, *Teatr bez nazwy* – <http://www.wielkieoczy.info.pl> [dostęp z dnia 16.11.2016 r.]; *Przy świetlicach wiejskich powstają zespoły*, „Nowiny Rzeszowskie” 18 października 1960 r., nr 248, s. 6.

wielokrotnie, a w podczas powiatowych eliminacji teatralnych w Lubaczowie łukawiecki zespół dzięki niej zajął drugie miejsce³⁸.

W roku szkolnym 1966/1967 wprowadzono w Łukawcu, tak jak w szkołach podstawowych w całej Polsce, klasę ósmą. Reforma miała na celu lepsze przygotowanie uczniów do dalszego kształcenia i zdobywania kwalifikacji zawodowych³⁹.

Grupa uczennic VIII klasy Szkoły Podstawowej w Łukawcu
w roku szkolnym 1966/1967

Archiwum Zespołu Szkół Publicznych w Łukawcu

³⁸ L. Ratymirski, *Sprzyjający klimat dla zespołów amatorskich*, „Lubaczów 1965” (Jednodniówka Powiatowego Komitetu Frontu Jedności Narodu i Towarzystwa Miłośników Ziemi Lubaczowskiej), s. 9.

³⁹ Podstawą prawną wprowadzenia ośmioklasowej szkoły podstawowej była Ustawa z dnia 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania (Dz.U. 1961, Nr 32, poz. 160).

Nieudana kolektywizacja rolnictwa

W latach 1950–1956 starano się przeprowadzić w Polsce kolektywizację indywidualnych gospodarstw rolnych. Władze siłą narzucały mieszkańcom wsi konieczność organizacji spółdzielni produkcyjnych. Rolnicze Spółdzielnie Produkcyjne polegały na gospodarowaniu rolników z danej wsi na wspólnej ziemi przekazanej przez nich do spółdzielni, a także na ziemi nabytej w okresie późniejszym przez tę spółdzielnię bądź przez nią dzierżawionej. Część spółdzielni zlikwidowano po objęciu funkcji I sekretarza PZPR przez Władysława Gomułkę.

W latach 1953–1965 rolnicza spółdzielnia produkcyjna działała również w Łukawcu. Jej pełna nazwa to: Rolnicze Zrzeszenie Spółdzielcze „Jedność” w Łukawcu. Pierwsze zebranie organizacyjne odbyło się 24 marca 1953 roku w świetlicy w Łukawcu. Statut nowej spółdzielni podpisało wówczas 12 osób. Pełna liczba zadeklarowanych członków Rolniczego Zrzeszenia Spółdzielczego, wraz z rodzinami, wynosiła zaledwie 77 osób, a ogólny obszar użytków rolnych wchodzących w jego skład 155 ha, podczas gdy w tym czasie Łukawiec liczył 1.287 mieszkańców oraz 242 gospodarstwa indywidualne⁴⁰.

W trakcie pierwszego zebrania organizacyjnego wyłonione zostały również władze spółdzielni. W wyniku głosowania przewodniczącym zarządu został Michał Dukacz, członkami zaś Józef Strojny i Jan Piwiński⁴¹, w skład Komisji Rewizyjnej weszli: Michał Kuchar, Jan Buczek i Julian Dobrowolski, a Sądu Koleżeńckiego: Jan Kociołek, Andrzej Kuchciak, Józef Szul⁴². Po głosowaniu w sprawie wyłonienia członków Komisji Szacunkowej Wkładów Gruntowych w jej skład weszli: Józef Strojny i Michał

Dukacz, a w skład Komisji Szacunkowej Wkładów Inwentarzowych: Szczepan Mazal i Tomasz Kociołek⁴³.

Rolnicze Zrzeszenie Spółdzielcze w Łukawcu zostało oficjalnie zarejestrowane w Sądzie Powiatowym w Przemyślu w dniu 25 marca 1953 roku⁴⁴.

Nie wszystko jednak działało tak poprawnie, jak życzyły sobie tego władze, albowiem pomimo stałego kredytowania przez Bank Rolniczy w Lubaczowie spółdzielnia ponosiła straty, aż wreszcie w 1956 roku dług wyniósł 191.986 zł i 78 gr.⁴⁵ W trakcie ostatnich zebrań w dniach 31 października 1965 roku oraz 16 listopada 1965 roku podjęto decyzję o jej likwidacji. W skład komisji likwidacyjnej weszli: ówczesny przewodniczący zarządu Józef Strojny oraz członkowie: Józef Szul, Julian Dobrowolski i Krystyna Krzyszkowska⁴⁶. Po upadku spółdzielni na terenie wsi działały trzy kółka rolnicze gospodarujące na 97,98 ha użytków rolnych i posiadające 5 traktorów, agregaty omlotowe, aparaty ochrony roślin⁴⁷.

Współczesny rozwój szkolnictwa

W Łukawcu funkcjonuje Szkoła Podstawowa oraz Gimnazjum. Intensywny rozwój szkolnictwa we wsi datuje się od roku 1969, kiedy to miejscową siedmioklasową Szkołę Podstawową przekształcono na ośmioklasową i nadano jej imię „Bohaterów Września 1939”. Umieszczony z tej okazji na tablicy pamiątkowej napis brzmiał:

Ku wiecznej chwale bohaterskim obrońcom ziemi ojczystej,
synom ziemi lubaczowskiej, kpt. Władysławowi Ważnemu,

⁴⁰ APP, Rolnicze Zrzeszenie Spółdzielcze „Jedność” w Łukawcu (dalej: RZSwŁ), sygn. 66, s. 5-8; APP, PGRNwŁ, sygn. 39, s. 2.

⁴¹ APP, RZSwŁ, sygn. 66, s. 2.

⁴² Ibidem, s. 3.

⁴³ Ibidem, s. 4.

⁴⁴ Ibidem, sygn. 76, s. 5.

⁴⁵ Ibidem, s. 1.

⁴⁶ Ibidem, s. 3, 5.

⁴⁷ APP, PGRNwŁ, sygn. 12, s. 34.

plk. Stanisławowi Dąbkowi, gen. Józefowi Kustroniowi oraz innym imiennym i bezimiennym bohaterom września 1939 roku. W XXV rocznicę PRL i XXX rocznicę wojny światowej, społeczeństwo i młodzież z Łukawca.

W 1974 roku, dzięki zaangażowaniu rodziców i wychowawców szkoły podstawowej, rozbudowano w Łukawcu bazę sportową. Powstała nowa sala gimnastyczna⁴⁸ W 1981 roku w szkole przeprowadzono remont⁴⁹. 13 kwietnia 1991 roku w ścianę tejże szkoły wmurowano tablicę upamiętniającą postać jej wieloletniego przedwojennego kierownika Bolesława Müllera. Umieszczony na niej napis brzmi:

Budowniczemu i kierownikowi Szkoły Podstawowej w Łukawcu w okresie II Rzeczypospolitej, oficerowi Wojska Polskiego Bolesławowi Müllerowi, więźniowi Starobielska, w 51 rocznicę męczeńskiej śmierci, społeczeństwo Łukawca – kwiecień 1991.

Oficjalne uroczystości na placu szkolnym, pod tablicą ku czci B. Müllera, odbyły się 28 kwietnia 1991 roku. Mszę odprawił oraz poświęcenia tablicy dokonał kapelan Wojska Polskiego z Przemyśla, zaś kazanie wygłosił ks. Józef Dudek. W uroczystościach uczestniczyła córka B. Müllera – Jadwiga Letka⁵⁰.

W roku 1999, zgodnie z ogólnopolską reformą szkolnictwa, w Łukawcu powstało gimnazjum. Rok później nadano mu imię Jana Pawła II. Jego dyrektorem została Bronisława Dukacz. Od 2004 roku w Łukawcu funkcjonuje Zespół Szkół Publicznych,

w skład którego wchodzi: Szkoła Podstawowa im. Bohaterów Września 1939, oddział przedszkolny oraz Gimnazjum nr 2 im. Jana Pawła II. Oprócz dzieci i młodzieży z Łukawca uczęszczają do niego również młodzi ludzie z Bihali i Majdanu Lipowieckiego. Stanowisko dyrektora Zespół Szkół Publicznych w Łukawcu objęła Bronisława Dukacz. W październiku 2004 roku ks. bp. Jan Śrutwa poświęcił tablicę umieszczoną na murach gimnazjum, upamiętniającą postać Jana Pawła II. Umieszczono na niej cytat: „Musicie wymagać od siebie choćby inni od was nie wymagali”, który jest parafrazą słów wypowiedzianych przez papieża na Jasnej Górze w 1983 roku⁵¹ Słowa te stały się głównym mottem szkoły. Gimnazjum w Łukawcu należy do „Rodziny szkół im. św. Jana Pawła II”.

W Zespole Szkół Publicznych w Łukawcu znajduje się Izba Pamięci św. Jana Pawła II. Zgromadzone zostały tam pamiątki po papieżu, przekazane mieszkańcom Łukawca przez abp. Mieczysława Mokrzyckiego. W ich skład wchodzi m.in.: osobiste pamiątki papieskie (piuska papieska, wieczne pióro), zastawa papieska, pamiątkowe medale okolicznościowe, znaczki i karty pocztowe z wizerunkiem Jana Pawła II, watykańskie wydanie *Tryptyku Rzymskiego*, czy też portret papieża autorstwa Anity Kuchty. Izbę pamięci można odwiedzić w godzinach otwarcia szkoły.

Od 2007 roku funkcję dyrektora Zespołu Szkół w Łukawcu objęła Bogumiła Skoczylas. Od 1 września 2012 r. stanowisko to objął Dariusz Bogusz. W roku szkolnym 2015/2016 do szkoły podstawowej uczęszczało 127 dzieci, zaś do gimnazjum – 42 uczniów⁵².

⁴⁸ A. Łazar, *Pomyślny bilans dokonany w Lubaczowskiej oświacie*, „Życie Przemyskie” 22 styczeń 1975 r., nr 4, s. 2; Cz. Duško, *Migawki z gmin – Lubaczów i ... Wielkie Oczy*, „Życie Przemyskie” 21 wrzesień 1983 r., nr 38, s. 5.

⁴⁹ *Niewesoło z remontami szkół*, „Życie Przemyskie” 19 sierpień 1981 r., nr 33, s. 1.

⁵⁰ Parafia Objawienia Pańskiego w Łukawcu (dalej: POPŁ), *Kronika Parafialna w Łukawcu* (dalej: KPŁ), [s. 211].

⁵¹ Dokładny cytat z JPII brzmi: *Musicie od siebie wymagać, nawet gdyby inni od was nie wymagali*.

⁵² Informacje na podstawie strony internetowej Zespołu Szkół w Łukawcu: www.zslukawiec.pl.

Życie religijne w parafii i kult Matki Bożej Łukawieckiej

Spółeczność wiejska Łukawca po wysiedleniu grekokatolików stała się monolityczna pod względem wyznaniowym. Życie religijne koncentrowało się wokół miejscowej parafii rzymskokatolickiej. Jej wiernymi stali się nawet nieliczni pozostali po wysiedleniach grekokatolicy, pochodzący głównie z małżeństw mieszanych.

W latach 1947–1957 proboszczem w Łukawcu był ks. Józef Wanatowicz. W latach 1948–1950 dokonał on remontu kościoła, znacznie polepszając jego stan techniczny. Od 3 września 1957 roku nowym proboszczem został mianowany ks. Zygmunt Kutowski⁵³. Ponieważ w trakcie niedzielnych mszy parafianie nie mogli pomieścić się w niewielkim drewnianym kościele pw. Objawienia Pańskiego, nowy proboszcz zwiększył liczbę nabożeństw odprawianych w kaplicach dojazdowych w: Szczutkowie i Bihalach. Decyzja ta była również znacznym udogodnieniem dla osób starszych, niemogących już stale uczestniczyć w nabożeństwach w kościele parafialnym w Łukawcu⁵⁴. Ks. Z. Kutowski, przy znacznej pomocy finansowej parafian, przeprowadził również niezbędne remonty zarówno plebanii, jak i zabudowań gospodarczych. W 1958 roku wybudowano nowe budynki gospodarcze (stajnia i stodoła pod jednym dachem, ponadto budynek z pustaków służący zarazem jako magazyn na sprzęt kościelny, a także garaż, drewnutnię i kurnik) i ogrodzono je parkanem⁵⁵. W 1959 roku wybudowano od strony gościńca nowy parkan z cementową podmurówką oraz żelbetonowymi filarami, na których zamontowano pomalowane na zielono, dębowe

sztachety⁵⁶. Rozbudowano też plebanię, dobudowując 3 nowe pomieszczenia oraz werandę – z wejściem od strony kościoła. W tym samym roku do kościoła w Łukawcu zakupiono nowe, pancerne tabernakulum. 3 maja 1959 roku poświęcił je ks. kanonik Marian Kumala⁵⁷. W 1963 roku zelektryfikowano plebanię, a w 1965 roku w kościele parafialnym w Łukawcu założono ozdobne kraty na okna oraz drzwi dębowe⁵⁸.

Ks. Z. Kutowski w znaczący sposób przyczynił się do rozszerzenia kultu pochodzącego z początku XVII wieku cudownego obrazu Matki Bożej Łukawieckiej (dawniej Tartakowskiej). Obraz został namalowany przez nieznanego malarza, najprawdopodobniej ze środowiska lwowskiego, techniką olejną na płótnie o wymiarach 80x58 cm. Artysta wzorował się na malarstwie włoskim. Tak wygląd obrazu został opisany w „Kronice parafialnej” w Łukawcu:

Jest to wizerunek duży, przedstawiający M. Boską w sukni skromnej, z rękami do modlitwy złożonej. Przczysta dziewica stoi na półksiężycu, pod którym wąż potwornie się wijący, gryzie jabłko. Nad Matką Boską, Pan Bóg miłościwie ręce rozpościera⁵⁹.

Nie sposób nie przytoczyć w tym miejscu krótkiej historii wizerunku Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej, tak ważnego dla mieszkańców parafii łukawieckiej. Obraz, będący własnością wojewody bełskiego Stanisława Władysława Potockiego, został namalowany przez nieznanego z imie-

⁵³ POPL, KPŁ, [s. 122]. W latach 1958–1971 wikariuszami w Łukawcu byli: ks. Stanisław Surmacz (1958–1962), ks. Henryk Rzaśa (1962–1963), ks. Leon Maciąg (1963–1964), ks. Jan Knap (od 1964), oraz ks. Jan Tomaszek i ks. Jan Chmiel.

⁵⁴ POPL, KPŁ, [s. 122].

⁵⁵ Ibidem, [s. 123].

⁵⁶ Ibidem, [s. 126].

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Ibidem, [s. 130].

⁵⁹ Ibidem, [s. 133]; Por. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. XII, Warszawa 1892, s. 216; *Przewodnik chrześcijanina rzymsko-katolickiego. Książka pouczająca przeznaczona dla wszystkich warstw społeczeństwa polskiego. Z licznymi obrazkami kolorowymi i czarnymi*, oprac. T. Gapczyński, Stuttgart 1905.

nia mistrza włoskiego farbą olejną na płótnie przyklejonym do deski i przez wiele lat był związany z miejscowością Tartaków. Początkowo znajdował się w kaplicy zamkowej Potockich w Tartakowie. W 1727 roku został uratowany z pożaru przez kapelana zamkowego ks. Stanisława Kucharskiego, który przez pewien czas przechowywał go u siebie. Po jego śmierci w 1764 roku, obraz przeniesiono do kościoła w Tartakowie i powieszono na pilastrze nad chrzcielnicą. W źródłach odnotowano, że w dniach 9–24 marca 1765 roku obraz płakał krwawymi łzami, a nad kościołem ukazała się jasna poświata⁶⁰. Po tym wydarzeniu obraz został przeniesiony do ołtarza Pana Jezusa w Tartakowie, stał się obiektem pielgrzymek i zasłynął z cudów, a wierni pozostawiali tam rozliczne wota w podziękowaniu za uzyskane łaski. Anna Potocka żona Franciszka Salezego Potockiego w 1765 roku ufundowała dla obrazu srebrną koronę, księżyc i sukienkę⁶¹. 5 marca 1777 roku bp chełmski Antoni Onufry Okęcki wydał w Zamościu dekret uznający obraz za cudowny. Dekret podpisał również biskup pomocniczy chełmski Melchior Jan Kochnowski⁶². Do utwierdzenia kultu przyczynił także kolejny dokument bpa Antoniego Onufrego Okęckiego, który okólnikiem z dnia 1 kwietnia 1777 roku potwierdził, że obraz tartakowski należy *uważać i czcić jako jaśniejący łaskami*⁶³.

⁶⁰ POPL, KPŁ, [s. 133].

⁶¹ Zob. A. Dworzak, *XVIII-wieczne uroczystości z udziałem cudownego obrazu Matki Boskiej tartakowskiej. Przyczynek do funkcjonowania lokalnych sanktuariów maryjnych w Rzeczypospolitej*, [w:] *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, red. W. Walczak, K. Łopatecki, t. V, Białystok 2013, s. 150.

⁶² Zob. Ibidem, s. 151; A. Kostkiewicz, *Pewna wiadomość Obrazu Niepokalanego Poczęcia Maryi Panny w kościele parafialnym tartakowskim, w ołtarzu różańcowym codziennymi łaskami i cudami słynącego, przez prawny proces pokazania, a pod protekcją Jaśnie Wielmożnego Jmci Pana Stanisława Potockiego chorążego wielkiego koronnego, starosty bełskiego, sokalskiego, rubieszowskiego, etc., etc., fundatora, kolatora i dobrodzieja tegoż kościoła światu ogłoszona*, Poczajów 1778, s. 160.

⁶³ 8 VI 1777 roku bp pomocniczy Melchior Jan Kochnowski, dekret ten uroczystie ogłosił w parafii w Tartakowie⁶⁴. Dwa lata później, 8 września 1779 roku obraz Matki Bożej Tartakowskiej przeniesiono do ołtarza głównego, jak to zalecano we wspomnianym dekrete.

W 1903 roku dzięki staraniom kolatora parafii Zbigniewa Lanckorońskiego oraz ks. Michała Lewartowskiego kościół w Tartakowie rozbudowano⁶⁵. Obraz został wówczas przeniesiony do nowego ołtarza. W 1939 roku proboszcz ks. Stanisław Wrzołek rozpoczął starania o jego oficjalną koronację, została ona przez władze kościelne wyznaczona na dzień 7 października 1939 roku. Uniemożliwił ją jednak wybuch II wojny światowej i wkroczenie na teren ten wojsk sowieckich. W 1944 roku na polecenie ks. Stefana Wrzołka, obawiającego się iż cudowny wizerunek mógłby ulec zniszczeniu w trakcie ataków UPA, obraz Najświętszej Maryi Panny został wywieziony z Tartakowa do Dębicy przez siostry ze Zgromadzenia Służebniczek Bogarodzicy Dziewicy Niepokalanie Poczętej (dębickie), prowadzące w Tartakowie sierociniec⁶⁶. Został on tam tymczasowo umieszczony w domu generalnym tegoż Zgromadzenia. Następnie w 1961 roku, za zgodą przebywającego na wygnaniu w Polsce metropolity lwowskiego abpa Eugeniusza Baziaka, a jednocześnie administratora archidiecezji krakowskiej, coraz bardziej niszczący obraz został w Krakowie odnowiony. Od tego czasu znajdował się u sióstr Zgromadzenia Świętego Józefa Oblubieńca NMP (józefitek) w Krakowie⁶⁷.

⁶³ POPL, KPŁ, [s. 134].

⁶⁴ Zob. A. Kostkiewicz, *Pewna wiadomość Obrazu Niepokalanego Poczęcia Maryi Panny w kościele parafialnym tartakowskim...*, s. 236.

⁶⁵ POPL, KPŁ, [s. 134].

⁶⁶ Ibidem, [s. 136]; J. Wołczański, *Eksterminacja Narodu Polskiego i Kościoła rzymskokatolickiego przez ukraińskich nacjonalistów w Małopolsce Wschodniej w latach 1939–1945*, Kraków 2005.

⁶⁷ Jedną z mniej prawdopodobnych wersji głosi, iż w 1963 roku obraz przekaza-

8 listopada 1965 roku wikariusz kapitulny archidiecezji lwowskiej w Lubaczowie ks. Jan Nowicki przekazał go na mocy stosownego zarządzenia do kościoła parafialnego w Łukawcu i powierzył opiece administratorowi tejże parafii ks. Zygmuntowi Kutowskiemu i wszystkim jego następcom⁶⁸. Stało się to na prośbę byłych parafian tartakowskich (mieszkających pomiędzy Nową Groblą, a Jarosławiem) którzy mogli tam łatwiej dojechać i nadal czcić swój dawny cudowny obraz Matki Boskiej⁶⁹. Tak więc, 22 listopada 1965 roku obraz został przywieziony z Krakowa do Łukawca przez delegację parafian powracających z Jasnej Góry w Częstochowie, na czele z ówczesnym proboszczem ks. Zygmuntem Kutowskim⁷⁰. 28 listopada 1965 roku odbyło się procesjonalne przeniesienie obrazu z plebanii do miejscowego kościoła pw. Objawienia Pańskiego w Łukawcu. Uroczystą sumę z tej okazji odprawił ks. Wawrzyniec Mazur, jako delegat kurii arcybiskupiej w Lubaczowie.

Z innych ważniejszych dla parafii wydarzeń natury religijnej w okresie gdy proboszczem był ks. Z. Kutowski, wymienić można: rekolekcje tercjarzy archidiecezji lwowskiej z siedzibą w Lubaczowie, które odbyły się w kościele parafialnym w Łukawcu w dniach 4–8 lutego 1969 roku, a następnie rekolekcje dla panien tejże archidiecezji w dniach 4–8 grudnia 1969 roku. Wszystkie prowadził o. Anioł Głowacki z zakonu OO. Bernardynów w Leżajsku⁷¹. W dniach 26 i 27 września 1970 roku bp Jan Nowicki przeprowadził wizytację kanoniczną parafii, w trakcie której udzielił młodzieży sakramentu bierzmowania⁷². W maju 1960 roku w parafii łukawieckiej odbyły się również Misje Święte, któ-

zono do Lubaczowa, gdzie o jego przejęcie zabiegała również parafia w Tarnoszynie.

⁶⁸ POPL, KPŁ, [s. 136].

⁶⁹ Ibidem, s. 131.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Ibidem, [s. 149].

⁷² Ibidem, [s. 159].

re prowadzili OO. Dominikanie z Warszawy i Borku koło Rzeszowa⁷³.

W 1971 roku ks. Zygmunt Kutowski został po 13 latach duszpasterzowania mianowany przez bp Jana Nowickiego administratorem parafii Hulcze, natomiast nowym proboszczem w Łukawcu został ks. Józef Kornaga⁷⁴. Uroczystość objęcia przez niego parafii odbyła się 28 listopada 1971 roku. Funkcję tę sprawował on przez kolejnych 36 lat.

Na początku lat siedemdziesiątych XX w. przeprowadzono konserwację łukawieckiego drewnianego kościoła⁷⁵. Ponadto przeprowadzono remonty kościołów filialnych w Bihalach) i w Szczutkowie.

10 czerwca 1979 roku papież Jan Paweł II poświęcił kamień węgielny pod nowy kościół w Łukawcu. Murowany kościół parafialny w Łukawcu pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski wybudowano w latach 1980–1989 wg projektu inż. H. Stawickiego z Krakowa. Został poświęcony przez biskupa Mariana Jaworskiego w roku 1990. 12 stycznia 1997 roku po-

⁷³ Abp Eugeniusz Baziak (1890–1962), ówczesny administrator archidiecezji lwowskiej, nie mógł przyjechać osobiście na Misje Święte do Łukawca z powodu pogarszającego się stanu zdrowia, przesłał jednak życzenia i błogosławieństwo dla całej parafii (z datą: Tarnów, 18 maja 1960 roku). Zmarł 15 czerwca 1962 roku. Odtąd archidiecezją w Lubaczowie zarządzali kolejno: ks. Michał Orliński (1962–1964), ks. Jan Nowicki (1964–1973), bp Marian Rechowicz (1973–1983), ks. Stanisław Cały (1983–1984), bp Marian Jaworski (1984–1992). Zob. S. Wilk, *Struktura administracyjna kościoła w Polsce przed Bullą „Totus Tuus Poloniae Populus”* [w:] *Progrediamur oportet in spe. 20-lecie bulli Jana Pawła II Totus Tuus Poloniae populus. Księga Jubileuszowa dedykowana Jego Ekscelencji Arcybiskupowi Józefowi Kowalczykowi Metropolicie Gnieźnieńskiemu Prymasowi Polski z okazji Złotego Jubileuszu Kapłaństwa*, red. A. Mazurek, Warszawa 2012, s. 139.

⁷⁴ POPL, KPŁ, [s. 169].

⁷⁵ Ibidem, [s. 172].

święcono marmurową chrzcielnicę, ufundowaną przez rodaków z Chicago (inicjator Zbigniew Mazepa)⁷⁶.

18 marca 1997 roku ks. Józef Kornaga został mianowany przez papieża Jana Pawła II – kapelanem Jego Świątobliwości⁷⁷. Nominację przekazał mu ks. bp Jan Śrutwa.

W trakcie gdy proboszczem był ks. Józef Kornaga wybudowano w Łukawcu nowy, murowany kościół parafialny pw. Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski, wg projektu inż. H. Stawickiego z Krakowa. Kościół budowano w latach 1980–1989. W 1989 roku przeniesiono do niego obraz Matki Bożej Łukawieckiej, a następnie 3 czerwca 1991 roku został on uroczystie koronowany w Lubaczowie przez papieża Jana Pawła II⁷⁸. 15 maja 2004 roku do odbudowanego kościoła w Tartakowie na Ukrainie przekazano poświęconą i koronowaną przez papieża Jana Pawła II kopię cudownego obrazu Matki Bożej. Oryginalny wizerunek Matki Bożej Łukawieckiej (Tartakowskiej) pozostał w Łukawcu. Informacje o tych ważnych dla całej parafii wydarzeniach były również na bieżąco zamieszczane w lokalnej prasie⁷⁹. W 2016 roku obraz został poddany gruntownej renowacji w Krakowie.

Warto podkreślić, że w czasie prowadzenia parafii w Łukawcu przez ks. Józefa Kornagę święcenia kapelańskie uży-

⁷⁶ POPL, KPL, [s. 221].

⁷⁷ Ibidem, [s. 223].

⁷⁸ Ibidem, [s. 211]. Zob. A. Łazar, *Wizyta Jana Pawła II w Lubaczowie*, „Rocznik Lubaczowski” 1994, t. V, s. 169-170.

⁷⁹ S.P. Makara, *Obraz Matki Bożej Tartakowskiej*, „Życie Przemyskie”, 12 czerwiec 1991 r., nr 24, s. 3; M. Nyczek, *Historia jednego obrazu. Łzy madonny (I)*, „Nowiny” 29 kwiecień 1991 r., nr 83, s. 4; M. Nyczek, *Historia jednego obrazu. Droga do korony (II)*, „Nowiny” 30 kwiecień 1991 r., nr 84, s. 3; J. Kopaczek, *Kres trudnej drogi do koronacji*, „A – Z. Dziennik Obywatelski” 1991 (wydanie specjalne), s. 5; Z. Sawiński, *Matka Boża Tartakowska*, „Witamy w Lubaczowie” 2–3 czerwiec 1991 r., s. 2–3; A. Łazar, *Wizyta ojca świętego Jana Pawła II w Lubaczowie darem opatrności*, „Lubaczów 1994” (Jednodniówka Towarzystwa Ziemi Lubaczowskiej) 1–5 czerwiec 1994, s. 4.

skało 14 młodych parafian, kilka osób wstąpiło do żeńskich zgromadzeń zakonnych. Procesy demograficzne na terenie parafii były podobne jak w całej Polsce. W latach 1986–2003 nastąpił tam spadek liczby urodzin dzieci, a wzrost liczby osób starszych.

Tabela 8.

Dane dotyczące ludności parafii rzymskokatolickiej w Łukawcu w latach 1985 – 2003

Rok	Liczba ochrzczonych	Liczba zawartych małżeństw	Liczba osób zmarłych
1985	55	21	19
1986	46	29	22
1987	50	14	27
1988	33	20	24
1989	36	20	23
1990	38	22	18
1992	40	17	16
1993	32	9	20
1994	brak danych	brak danych	brak danych
1995	27	21	23
1996	37	11	24
1997	brak danych	brak danych	brak danych
1998	31	11	25
1999	36	11	19
2000	30	16	17
2001	19	11	19
2002	19	17	19
2003	27	14	17

Źródło: POPL, KPL, s. 199, 201–202, 205, 207–208, 210, 213, 215, 217, 219–220, 226, 228, 230, 233, 235, 238.

W 2016 roku w kościele parafialnym wykonano nowy ołtarz, w którym 4 czerwca 2016 roku centralnie umieszczono cudowny obraz Matki Bożej Łukawieckiej. 8 czerwca 2016 roku, w trakcie obchodów uroczystości poświęconych uczczeniu 25. rocznicy koronacji tegoż obrazu, nowy ołtarz został poświęcony, przez metropolitę lwowskiego arcybiskupa Mieczysława Mokrzyckiego. Obraz Matki Bożej jest on uroczystie odsłaniany i zasłaniany, przy dźwięku fanfar z muzyką napisaną przez kompozytora Sebastiana Szymańskiego.

Obecnie w parafii rzymskokatolickiej w Łukawcu funkcje duszpasterskie pełnią: proboszcz ks. Janusz Sokołowski oraz wikariusz ks. Krzysztof Krupa. W duszpasterstwie pomagają także dwaj rezydenci ks. Feliks Kowal oraz wspomniany ks. Józef Kornaga. Obszar parafii, prócz Łukawca, stanowią wioski: Szczutków i Majdan Lipowiecki, znajdują się tam kościoły filialne⁸⁰.

Kościoły filialne w Szczutkowie i Majdanie Lipowieckim

W Szczutkowie, najstarszej miejscowości na tamtym terenie, kościół filialny pw. św. Wawrzyńca jest urządzony w dawnej cerkwi greckokatolickiej. Jest to obiekt wybudowany w 1904 r. Obok znajduje się drewniana dzwonnica wzniesiona przed rokiem 1825 (przebudowana w roku 1895, 1903 i odremontowana w roku 2010). Położenie zespołu cerkiewnego posiada obronny charakter⁸¹. Z dawnego wyposażenia cerkwi pozostało kilka ikon. Dawny ikonostas został po wojnie przekazany do Muzeum

⁸⁰ W 1999 roku nastąpiła w łukawieckim kościele zmiana organisty, gdy po 30 latach urzędowania zrezygnował z tej funkcji, ze względu na podeszły wiek, Piotr Mokrzycki (ojciec abpa Mieczysława Mokrzyckiego). Kolejnym organistą został tam Leszek Tworko.

⁸¹ S. Kryciński, *Zabytkowe cerkwie południowo-wschodniej Polski*, Warszawa 2003. Zob. także: J. Mazur, *Kościoły i cerkwie Roztocza i Ziemi Lubaczowskiej*, Lubaczów 2009, s. 59; K. Zieliński, *Leksykon drewnianej architektury sakralnej województwa podkarpackiego*, Rzeszów 2015, s. 270-271.

w Łańcucie. W 1947 roku po wysiedleniu ludności ukraińskiej władze chciały urządzić w cerkwi magazyn nawozów, ale świątynię udało się przejąć na kaplicę filialną rzymskokatolickiej parafii w Łukawcu⁸². Po wymuszonej w 1951 roku przez ZSRR zmianie granicy państwowej do Szczutkowa przewieziono z przekazanego stronie radzieckiej Waręża obraz św. Wawrzyńca, powstały na przełomie XVII/XVIII w.⁸³ Jest on głównym patronem szczutkowskiego kościoła. Świątynia w latach 1990–1991 została wyremontowana. Ponownie odrestaurowana w 2007 r. została wpisana do rejestru zabytków. W latach 2011–2012 poddano renowacji także jej wyposażenie. Odnowiono wówczas obrazy przedstawiające czterech ewangelistów oraz „Ostatnią wieczerzę”, a także znajdujący się tam krzyż ze zwieńczenia dawnego ikonostasu pochodzący z roku 1671⁸⁴.

Kościół filialny w Majdanie Lipowieckim jest obiektem nowym, wybudowanym z inicjatywy mieszkańców wsi oraz ówczesnego proboszcza łukawieckiego ks. Józefa Kornagi⁸⁵.

⁸² O samym budynku cerkwi św. Dymitra piszemy poniżej.

⁸³ Obraz ten znajdował w Warężu (w latach 1951-1989 Nowoukrainka), w tamtejszym kościele św. Marka (dawna świątynia oo. Pijarów).

⁸⁴ S. Kryciński, *Zabytkowe cerkwie...*, s. 270-271.

⁸⁵ Wieś Majdan Lipowiecki jeszcze przed II wojną światową należała do parafii w Lipowcu. Wspomniana zmiana granic z 1951 r. spowodowała, że część parafii znalazła się po stronie polskiej, a kościół parafialny w Lipowcu po stronie ukraińskiej. Początkowo wieś należała do parafii w Lubaczowie, później do parafii w Krowicy Samej, aż w końcu stała się częścią parafii Łukawiec. Na uwagę w Majdanie Łukawieckim zasługuje pomnik przyrody, jakim jest „pięć sosen” wyrastających z jednego pnia. Wg ludowych przekazów w XVIII w. ukazała się tam dzieciom pasącym bydło Matka Boża. W miejscu tym wybudowano kaplicę, gdzie umieszczono obraz Matki Bożej Nieustającej Pomocy. Między rozgałęzieniami sosny wytrysło źródło, którego woda miała właściwości uzdrawiające. Do miejsca tego pielgrzymowali Polacy i Ukraińcy, a nawet Żydzi. W 1944 r. kaplica została zburzona przez żołnierzy Armii Czerwonej, a obraz zaginął. W 1973 r. Jan Kuchta – mieszkaniec Skolina postawił nową drewnianą kapliczkę z wizerunkiem Matki Bożej Pałacowskiej, która spłonęła w październiku 2006 r. Poświęcenie

Konsekracja świątyni miała miejsce 26 sierpnia 1990 roku i dokonana została przez abpa Mariana Jaworskiego. Otrzymała ona wezwanie św. Józefa. Oba kościoły filialne znacząco ułatwiają miejscowym wiernym praktyki religijne, a proboszczowi łukawieckiemu duszpasterstwo i administrowanie rozległą parafią.

We współczesnym życiu religijnym parafii Łukawiec ważnym wydarzeniem była msza „prymicyjna” odprawiona 7 października 2007 r. przez mianowanego koadiutorem archidiecezji lwowskiej ks. Mieczysława Mokrzyckiego, w tydzień po jego konsekracji biskupiej w Watykanie. W mszy świętej. wziął udział ordynariusz diecezji zamojsko-lubaczowskiej bp Wacław Depo, a homilię wygłosił metropolita lwowski ks. kardynał Marian Jaworski⁸⁶.

Obecnie coroczną tradycją parafii w Łukawcu jest organizowanie tam festiwalu pieśni maryjnej. Jego inicjatorem jest były wikariusz z Łukawca – ks. Robert Cencora, który zginął w wypadku za Tarnogrodem 7 czerwca 1999 roku, gdy wracał z prymicji neoprezbitera Grzegorza Zasławnego⁸⁷. Biorą w nim udział soliści i zespoły z diecezji zamojsko-lubaczowskiej i przemyskiej. Obecnie nagradzani są wszyscy występujący. Głównym celem festiwalu jest promocja pieśni maryjnej.

Zabytkowe obiekty sakralne

Po II wojnie światowej drewniana greckokatolicka cerkiew filialna w Łukawcu pw. św. Dymitra Męczennika straciła swoją

nowej nastąpiło w maju 2007 r. Miejsce to, także obecnie, jest celem wielu pielgrzymek. Również myśliwi spotykają się tam w dniu swojego patrona – św. Huberta.

⁸⁶ A. Łazarz, *Z Watykanu przez Łukawiec do Lwowa*, „Kresowiak Galicyjski” 2007, nr 11, s. 1-4.

⁸⁷ POPL, KPŁ, [s. 228].

funkcję liturgiczną, na co wpływ miały niewątpliwie wysiedlenia ludności ukraińskiej⁸⁸.

W okresie powojennym łukawiecka cerkiew służyła najpierw jako rzymskokatolicki obiekt katechetyczny, a następnie została przeznaczona na magazyn, w którym składowano nawozy sztuczne⁸⁹. Było tak do końca lat siedemdziesiątych. W 1987 roku opuszczona cerkiew uległa w znacznym stopniu zniszczeniu na skutek pożaru. W latach 1990–1994 przeprowadzono prace restauracyjne cerkwi, jednakże jest ona obecnie obiektem nieużytkowanym⁹⁰. Nie zachowało się również do czasów obecnych jej tradycyjne wyposażenie. Pojedyncze ocalałe ikony przewieziono do pobliskich muzeów, w tym do muzeum w Łańcucie (w 1962 roku)⁹¹.

Cerkiew ta stanowi dziś zabytek architektoniczny drewnianej architektury sakralnej, nawiązujący swoim wyglądem do typowego XVI– i XVII-wiecznego budownictwa cerkiewnego na tych terenach. Jest to jednokopułowa bryła o konstrukcji zrębowej, na planie trójdzielnym, dach i ściany zewnętrzne pokryte są gontami. Z powodu podmokłego terenu została ona częściowo wzniesiona na wbitych w ziemię palach. Przy cerkwi greckokatolickiej znajdował się cmentarz greckokatolicki, który dziś już nie istnieje, nie pozostał po nim najmniejszy ślad. W 1987 r. cerkiew zaproszono ogniem i część uległa uszkodzeniu, ale pożar szybko ugaszono. Staraniem Towarzystwa Opieki nad Zabytkami została ona w latach 1992–1996 odbudowana⁹².

⁸⁸ D. Blazejowskyj, *Historical sematism of Peremyśl including the Apostolic Administration of Lemkovscyna...*, s. 96; *Шематизм греко-католицького духовенства злучених єпархій Перемиської, Самбірської і Сянницької на рік Божий 1932*, *Перемишль 1932*, s. 61.

⁸⁹ О.В. Іванусів, *Церква в руїні. Загибель українських церков перемиської єпархії*, Торонто 1987, s. 246.

⁹⁰ Ibidem, s. 250.

⁹¹ WPUOZP, CGKMDŁ, nr rej. A-99, zał. nr 1, bp.

⁹² *Losy cerkwi w Polsce po 1944 r.*, red. A. Marek i in., Rzeszów 1997, s. 312.

Trudny okres II wojny światowej i powojennej zawieruchy szczęśliwie przetrwał zbudowany z drzewa modrzewiowego kościół rzymskokatolicki pod wezwaniem Objawienia Pańskiego, pochodzący z 1754 roku⁹³. W XX wieku był on kilkakrotnie remontowany: w latach 1948–1950, następnie w latach 1974–1975 i po raz ostatni w roku 2007. W 1952 roku malarz przemyski Marian Stroński wykonał w kościele nową polichromię o wzorach geometryczno-roślinnych⁹⁴. W 1974 roku rozpoczął się remont kapitalny całego obiektu sakralnego. Dotychczasową ośmiboczną sygnaturkę z kopułą i latarnią górującą nad kościołem zamieniono na czworoboczną krytą dachem namiotowym⁹⁵. Wymieniano również elementy dachu oraz zlikwidowano zadaszenie biegnące dawniej na całej długości nawy. Tak zostało to opisane w „Kronice Parafialnej” w Łukawcu:

Od 4 V [1945] do końca miesiąca trwały prace przy kościele – szalowanie, impregnowanie dachu oraz ścian kościoła, które zostały zapuszczone ksylamitem żeglarskim, pokostem i olejem słonecznikowym. Podobnie gonty na dachu. To wszystko kosztowało wiele pracy i wydatków finansowych. Parafianie byli bardzo ofiarni, tak że wszystko zostało zapłacone⁹⁶.

Pierwotny wygląd zewnętrzny kościoła uległ więc dużym zmianom. Zachowano natomiast drewniany parkan na murywanej podmurówce, którym otoczony jest kościół. We wnętrzu kościoła pozostawiono też kompletne ruchome wyposażenie z II połowy XVIII wieku (ołtarz główny, ołtarze: św. Józefa, Ser-

ca Pana Jezusa, ambonę, chrzcielnicę i ławki)⁹⁷. Obecnie dobrze zachowany jest rzymskokatolicki cmentarz parafialny z II połowy XIX wieku. Najstarszy znajdujący się tam nagrobek pochodzi z 1879 roku.

⁹³ Ibidem, Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa: Kościół parafialny pw. Objawienia Pańskiego w Łukawcu (dalej: KPOPL), nr rej. A-27/83, bp.

⁹⁴ Ibidem, KPOPL, zał. nr 3, s. 1.

⁹⁵ Ibidem, nr rej. A-27/83, bp.

⁹⁶ POPL, KPŁ, [s. 179].

⁹⁷ WPUOZP, KPOPL, zał. nr 3, s. 2.